

Filosofická antologie [1964]

Přípravné poznámky k recenzi „Antologie z dějin československé filosofie“, Praha 1963

Měla-li naše nová marxistická filosofie opustit nížiny, v nichž se ploše pohybovala do roku 1955, musela formovat svou podobu v navázání (byť kritickém) na skutečnou filosofii. Předně bylo třeba najít vlastní místo v české a slovenské filosofické tradici, vyvolit své důstojné předchůdce a přijmout něco podstatného z jejich myšlenkového vskutku filosofického odkazu, ale najít také své neméně důstojné protivníky, porozumět jim a vyslovit své důvody proti nim s potřebnou znalostí a na potřebné úrovni. Vztah k minulým i současným velikým postavám světové filosofie nemůže být bezprostřední, ale vždycky prochází konkrétním kontextem, jímž se myslitel zařazuje a jímž je naopak (často bez svého přičinění nebo i proti svým úmyslům) zařazován společensky, kulturně a myslitelsky do určité linie až tradice; jinak nejde o skutečně nosný, platný a účinný vztah. Jestliže jsme v posledních osmi letech svědky většinou promyšleného úsilí našich historiků filosofie o monografické zpracování zvláště významných úseků z dějin českého a slovenského myšlení, pak jde nepochybně o víc než o pouhé oživení minulosti, jímž bychom mohli přizdobit svou přítomnost. V konfrontaci s dějinným odkazem nachází naše filosofie samu sebe, v navázání na významné postavy našich filosofických dějin může formulovat své zásady a cíle hlouběji než dosud a tak vědoměji formovat své posice i svou další činnost.

Z tohoto hlediska se rozhodnutí československých filosofů, předložit veřejnosti v "Antologii z dějin československé filosofie" (Nakladatelství ČSAV, 1. svazek, Praha 1963; redigovali Robert Kalivoda a Josef Zumr) vybrané texty nejvýznamnějších českých a slovenských myslitelů od počátků národních dějin do roku 1945 (1. díl až do 60. let minulého století) jeví jako naprosto logická součást velikého úkolu, k jehož splnění už bylo nemálo učiněno. První díl antologie sahá až do šedesátých let minulého století (ovšem jen revolučními demokraty přesahuje do druhé poloviny století). Texty jsou zahájeny výbornými pasážemi z Husa, po nichž následují dokumenty táborského radikalismu a obsáhlý výňatek z Chelčického Sítě víry. První část je zakončena řadou kratších oddílů ze spisů Komenského. V druhé části se zvláště český čtenář seznamuje s mnoha velmi málo známými nebo i neznámými úryvky z prací slovenských myslitelů od Jána Bayera a Izáka Cabana až po Kollára, Štúra, Hurbana a Krále. V poslední části jsou zařazeni přírodovědci, filosofové a politici z konce 18. a první poloviny 19. století, zejména Jiří Procházka, Bolzano, Purkyně, Palacký, Smetana a z radikálních demokratů Arnold, Sabina a Frič. Jednotlivé dokumenty jsou opatřeny úvodními poznámkami většinou dobré (i když nestejně) úrovně a jako celek zdařilým a užitečným téměř šedesátistránkovým úvodem. Také závěrečné údaje o pramenech a zvláště literatuře mají cenu pro každého, kdo zatouží po zevrubnějším seznámení s některým z myslitelů, pojatých do antologie. Reprodukce různých dokumentů a portrétů jsou celkem dobře vybrány; jen Maixnerův portrét Purkyně reprodukcí dost utrpěl.

Sám výběr textů a zejména autorů by zasluhoval podrobnějšího rozboru. Je jistě pravda, že omezený počet autorů a o to rozsáhlejší výňatky z jejich děl jsou v antologii na prospěch věci. Současně znamená takové rozhodnutí újmu na objektivitě v podání historické skutečnosti. Výběr je vždycky subjektivní záležitostí; jde však o to, co nejpevněji zachovat zvolená hlediska. A v tomto smyslu se mi zdá, že v průběhu prvního oddílu antologie se nepodařilo vždycky zachovat potřebnou vyváženost. Mam ku příkladu za to, že zařazení úryvku z Ignáce Borna kontrastuje s naprostým pomínutím humanistů nebo že Hus je do výboru pojat bez předchůdců, o jejichž závažnosti pro husitství lze těžko pochybovat. Za nedostatek knihy považuji také okolnost, že v úvodu a u komentářů nejsou označeni jednotliví autoři.

Vcelku můžeme mít z prvního dílu Antologie radost. Zvláště záslužné je otištění řady nedostupných nebo málo dostupných textů. Těšíme se na druhý díl, který má vyjít v příštím roce.

Recenze do Plamene, dopsáno a odevzdáno v redakci dne 28. 5. 1964.

Měla-li naše nová marxistická filosofie opustit nížiny, v nichž se ploše pohybovala do roku 1955, musela formovat svou podobu v kritickém navázání na skutečnou filosofii. Předně bylo třeba najít vlastní místo v české a slovenské filosofické tradici, vyvolit své důstojné předchůdce a přijmout něco podstatného z jejich myšlenkového, vskutku filosofického odkazu, ale najít také své neméně důstojné protivníky, porozumět jim a vyslovit své důvody proti jejich důvodům, a to s potřebnou znalostí a na potřebné úrovni. Vztah k minulým i současným významným postavám světové filosofie nemůže být bezprostřední, ale vždycky prochází konkrétním kontextem, jímž se myslitel zařazuje a jímž je naopak (často bez svého přičinění nebo i proti svým úmyslům) zařazován společensky, kulturně a myslitelsky do určité linie až tradice; jinak nejde o skutečně platný, nosný a účinný vztah. Jestliže jsme v posledních osmi letech svědky většinou promyšleného úsilí našich historiků filosofie o monografické zpracování zvláště významných úseků z dějin českého a slovenského myšlení, pak jde nepochybně o víc než o pouhé oživení minulosti, jímž bychom mohli přizdobit svou přítomnost. V konfrontaci s dějinným odkazem nachází filosofie samu sebe, v navázání na významné postavy našich filosofických dějin může formulovat své zásady a cíle hlouběji než dosud a tak i vědoměji formovat své posice i svou další činnost.

Z tohoto hlediska se rozhodnutí československých filosofů, předložit veřejnosti v "Antologii z dějin československé filosofie" ve dvou svazcích vybrané texty nejvýznamějších českých a slovenských myslitelů od počátků národních dějin do roku 1945 jeví jako naprosto logická součást velkého úkolu, k jehož splnění už bylo nemálo učiněno. První díl antologie (vyšel v Nakladatelství ČSAV v Praze 1963 pod redakcí Roberta Kalivody a Josefa Zumra) sahá až do šedesátých let minulého století (do druhé poloviny století ovšem přesahuje jen revolučními demokraty). Texty jsou zahájeny výbornými pasážemi ze spisů Husových, po nichž následují dokumenty tábořského radikalismu a obsáhlý výňatek z Chelčického Sítě viry. První část je zakončena řadou méně rozsáhlých oddílů z děl Komenského (několik otištěno vůbec po prvé).

V druhé části se čtenář (zvláště český) seznamuje s mnoha méně známými i neznámými úryvky z prací slovenských myslitelů, počínajíc Jánem Bayerem a Izákem Cabanem; dobu osvícenskou pak zakončují veliké postavy Kollára, Štúra, Hurbana a Krále. V poslední části pak jsou zařazeni hlavně filosofující přírodovědci a sociálně političtí myslitelé spolu s jediným profesionálním filosofem (Procházka, Bolzano, Purkyně, Palacký, Smetana a z radikálních demokratů Arnold, Sabina a Frič).

Jednotlivé dokumenty jsou opatřeny úvodními poznámkami většinou dobré (i když nestejně) úrovně a jako celek jsou doprovázeny zdařilým a užitečným téměř šedesátistránkovým úvodem. Také závěrečné údaje o pramenech a literatuře mají cenu pro každého, kdo zatouží blíže poznat některého z myslitelů, pojatých do antologie. Reprodukce různých dokumentů a portrétů jsou celkem dobře vybrány; jen Maixnerův portrét Purkyně reprodukcí poněkud utrpěl.

Sám výběr textů a zejména autorů by zasluhoval podrobnějšího rozboru. Je jistě pravda, že omezený počet autorů a rozsáhlejší výňatky z jejich děl jsou v antologii na prospěch věci. Současně však asi nutně znamená takové rozhodnutí jistou újmu na objektivitě v podání historické skutečnosti. Výběr je ovšem vždycky subjektivní záležitostí; jde však o to, zachovat co nejdůsledněji zvolená hlediska. A v tomto smyslu se mi zdá, že v průběhu textu prvního dílu se redaktorům nepodařilo vždycky zachovat potřebnou vyváženost. (Mám kupříkladu za to, že zařazení úryvku z Ignáce Borna poněkud kontrastuje s naprostým pominutím humanistů nebo předchůdců Husových, o jejichž závažnosti pro husitství lze těžko pochybovat.) Za určitý nedostatek knihy považuji také okolnost, že v úvodu a u komentářů nejsou uvedeni jednotliví autoři.

Vcelku můžeme mít z prvního oddílu československé filosofické antologie upřímnou radost. Tím víc se těšíme na druhý díl, který má vyjít v příštím roce a který, zdá se, bude pro pořadatele ještě o něco náročnější.